

ITALYAN VA O'ZBEK TILIDA ANTONIM, OMONIM VA SINONIMLARNING O'ZARO O'XSHASH VA FARQLI JIHATLARI

O'qituvchi: Naimova Parvina Rustamovna

Talaba: Shavkatova Nigina Farruxovna

Samarqand davlat chet tillari instituti

Annotatsiya: Ushbu maqolada italyan va o'zbek tillarida antonim, omonim va sinonimlarning leksik-semantik xususiyatlari qiyosiy tahlil qilinadi. Tadqiqotning asosiy maqsadi — ikkala tilda leksik birliklarning o'zaro o'xshash va farqli jihatlari aniqlash, ularning shakllanish mexanizmlari va nutqdagi funksiyalarini yoritishdir. Maqolada antonimlarning shakllanishi, jumladan italyan tilida prefikslar yordamida hosil bo'lishi hamda o'zbek tilida mustaqil leksemalar orqali ifodalanishi misollar bilan ko'rsatildi. Omonimlar sohasida esa italyan tilidagi kam uchraydigan omonimlarga nisbatan, o'zbek tilida shakl va ma'no jihatidan ko'p qirrali omonimlarning kontekstga bo'lgan bog'liqligi tahlil qilindi. Sinonimlarning uslubiy, emotsional va kontekstual farqlari ham ikki tilda taqqoslandi, bu esa nutq boyligini oshirishdagi ahamiyatini ko'rsatdi. Mazkur tadqiqot natijalari chet tillarni o'rgatish, tilshunoslikda nazariy izlanishlar, tarjima faoliyati va lingvistik tahlil jarayonlarida amaliy ahamiyatga ega bo'lib, til o'rganuvchilarga ham samarali qo'llanma bo'lishi mumkin.

Annotation: This article provides a comparative analysis of the lexical-semantic features of antonyms, homonyms, and synonyms in Italian and Uzbek. The primary aim of the study is to identify the similarities and differences between these lexical units in both languages, as well as to explore their formation mechanisms and functional roles in speech. The article illustrates the formation of antonyms, particularly highlighting the use of prefixes in Italian and independent lexemes in Uzbek. In the field of homonyms, the study analyzes the relatively rare occurrence of homonyms in Italian compared to the more diverse and context-dependent homonyms in Uzbek. The stylistic, emotional, and contextual distinctions of

synonyms in both languages are also compared, emphasizing their role in enriching speech. The findings of this research are valuable for foreign language teaching, theoretical linguistics, translation practice, and linguistic analysis, and may serve as a useful guide for language learners.

Kalit so‘zlar: *antonim, omonim, sinonim, qiyosiy tahlil, leksik birliklar, semantik xususiyatlar, til taqqoslash, shakllanish mexanizmi, nutq funksiyasi, leksik tizim, prefiks, kontekst, uslubiy did, emotsional ohang*

Keywords: *antonym, homonym, synonym, comparative analysis, lexical units, semantic features, language comparison, formation mechanism, speech function, lexical system, prefix, context, stylistic nuance, emotional tone*

Leksik birliklar — tilning eng muhim elementlaridan biri bo‘lib, so‘zlarning ma’no va ifoda imkoniyatlarini kengaytirishda asosiy rol o‘ynaydi. Ayniqsa, antonimlar, omonimlar va sinonimlar til boyligini oshirishda, fikrlarni aniqlik bilan ifodalashda, hamda nutqni rang-barang qilishda katta ahamiyatga ega. Ushbu leksik birliklar nafaqat tilshunoslik, balki til o‘rganish, tarjima va nutq madaniyatini rivojlantirish sohalarida ham muhim ahamiyat kasb etadi. Italyan va o‘zbek tillari turli til oilalariga mansub bo‘lib, ular leksik tizim va ma’no ifodalash uslublari jihatidan o‘ziga xosliklarga ega. Shu sababli, bu tillarda antonim, omonim va sinonimlarning shakllanishi, qo‘llanilishi hamda funksional imkoniyatlarini qiyosiy tahlil qilish lingvistik tadqiqotlarda katta ahamiyatga ega. Bu yondashuv nafaqat ikkala tilni chuqurroq tushunishga, balki til o‘rgatuvchilar va tarjimonlar uchun amaliy qo‘llanma yaratishga xizmat qiladi.

Ushbu maqola italyan va o‘zbek tillarida antonim, omonim va sinonimlarning leksik-semantik xususiyatlarini o‘rganishga qaratilgan. Tadqiqotda leksik birliklarning shakllanish mexanizmlari, ma’no o‘xshashlik va farqlari, shuningdek, nutqdagi funksiyalari misollar bilan tahlil qilinadi. Natijalar ikki tilning leksik tizimidagi o‘xshashlik va tafovutlarni aniqlashga yordam beradi hamda til o‘rgatishda samarali vositalar sifatida qo‘llanilishi mumkin. Antonimlar — bu ma’nosi bir-biriga qarama-qarshi bo‘lgan leksik birliklar bo‘lib, ular tilning semantik

tizimida muhim o‘rin tutadi. Antonimlar yordamida nutqda qarama-qarshi tushunchalar aniq ifodalanadi, fikr va his-tuyg‘ular o‘zaro taqqoslanadi hamda nutq yanada rang-barang va jonli bo‘ladi.

Tilshunoslikda antonimlar turli xil mezonlarga ko‘ra tasniflanadi, jumladan, sifat antonimlari (*yuqori-past, katta-kichik*), fe‘l antonimlari (*kelmoq-ketmoq*), ravish antonimlari (*tez-sekin*) kabi. Shuningdek, antonimlar shakllanishiga ko‘ra oddiy antonimlar va hosil qilingan antonimlarga ajratiladi. Italyan va o‘zbek tillarida antonimlarning umumiy jihatlari mavjud. Har ikkala tilda antonimlar semantik oppozitsiya asosida shakllanib, qarama-qarshi ma‘noni ifodalaydi. Ular asosan so‘zlarning asosiy leksik ma‘nolariga taalluqlidir va nutqda aniq kontrast yaratadi. Masalan, italyan tilida “*alto*” (*baland*) — “*basso*” (*past*), o‘zbek tilida esa “*yaxshi*” — “*yomon*” antonimlar sifatida keng qo‘llaniladi.

Shu bilan birga, antonimlarning nutqdagi funksiyasi ham o‘xshash bo‘lib, ular qarama-qarshilikni ifodalash orqali tinglovchida aniq tushuncha hosil qiladi. Ularning qo‘llanilishi muloqotda fikrlarni yanada ravshan va aniq yetkazishga xizmat qiladi. Italyan va o‘zbek tillarida antonimlarning shakllanish usullari va ifoda uslublari o‘ziga xos farqlarga ega. Bu farqlar, asosan, ikki tilning grammatik tuzilishi va leksik-xususiyatlari bilan bog‘liq.

Italyan tilida antonimlarni hosil qilishda ko‘pincha prefikslardan foydalaniladi. Masalan, so‘zning oldiga *in-*, *im-*, *dis-* kabi prefikslar qo‘shilib, antonim ma‘no hosil qiladi: “*possibile*” (*muvaqqiyatli*) — “*impossibile*” (*muvaqqiyatsiz*), “*conosciuto*” (*ma‘lum*) — “*sconosciuto*” (*noma‘lum*). Ushbu prefikslar antonimlarni ko‘p hollarda lug‘aviy birliklar o‘rniga hosil qiladi va so‘z yasash jarayonida muhim ahamiyatga ega. Boshqa tomondan, o‘zbek tilida antonimlar ko‘proq mustaqil leksik birliklar orqali ifodalanadi. Masalan, “*katta*” — “*kichik*”, “*qorong‘i*” — “*yorug‘*”, ya‘ni antonimlar bir-biridan mustaqil so‘zlar sifatida mavjud bo‘lib, ularning shakli o‘zgarmaydi. O‘zbek tilida antonim hosil qilish uchun maxsus prefikslar kamroq qo‘llaniladi, ko‘proq so‘zlarning semantik qarama-qarshiligi asosida shakllanadi.

Shuningdek, italyan tilida ba'zi antonim juftliklari fonetik yoki morfologik o'zgarmalar asosida ham yuzaga keladi, masalan, *“vecchio”* (*qari*) — *“giovane”* (*yosh*). O'zbek tilida esa antonimlar odatda lug'atdagi mustaqil so'zlar bo'lib, ko'p hollarda ular turli so'z turkumlariga mansub bo'lishi mumkin. Bu farqlar tilning semantik tizimi va grammatika qonuniyatlariga bog'liq bo'lib, italyan tilida antonimlarning ko'p qismi prefiksial usul bilan hosil bo'lishi, o'zbek tilida esa mustaqil so'zlar orqali ifodalanishi til o'rganuvchilarga qiyosiy o'rganishda e'tibor qaratilishi lozim bo'lgan jihatdir.

Omonimlar — shakli bir xil, lekin ma'nosi turlicha bo'lgan so'zlar bo'lib, ular tilning leksik-semantik tizimida o'ziga xos o'rin tutadi. Bu leksik birliklar kontekstga bog'liq holda turli ma'nolarda ishlatiladi va nutqda ko'pincha aniqlik uchun kontekst yordami talab etiladi. Tilshunoslikda omonimlar so'z shaklining bir-biriga to'liq mos kelishi, lekin semantik jihatdan farq qilishi bilan tavsiflanadi. Masalan, o'zbek tilida *“bosh”* so'zi odamning tanasining yuqori qismi ma'nosida ham, rahbar yoki markaziy shaxs ma'nosida ham ishlatiladi. Italyan tilida esa *“banca”* so'zi *“bank”* (*moliyaviy muassasa*) yoki *“stol”* (*mebel*) ma'nolarida qo'llanilishi mumkin. Italyan va o'zbek tillarida omonimlarning umumiy xususiyati — ularning shakl birligi va semantik xilma-xilligi. Har ikkala tilda omonimlar kontekst asosida aniqlanadi, ya'ni ularning ma'nosini tushunish uchun nutqdagi qo'shimcha belgilar va atrof-muhitga e'tibor qaratish zarur. Shuningdek, omonimlarning mavjudligi til boyligini oshiradi va so'zlarning yanada ko'p qirrali ifodalanuvchi vositalarini yaratadi. Ular nutqda ma'noni boyitish va so'z o'yinlari, hazil-shuhratlarda keng qo'llanadi. Bu leksik birliklar tilning dinamik rivojlanishida ham muhim rol o'ynaydi.

Italyan va o'zbek tillarida omonimlarning mavjudligi va ishlatilish darajasi o'zaro farq qiladi. Bu farqlar asosan har ikki tilning leksik tizimining xususiyatlari va til madaniyatiga bog'liqdir. Italyan tilida omonimlarning soni nisbatan kamroq bo'lib, ular asosan kontekst yordamida aniqlanadi. Masalan, *“vela”* so'zi *“yelkan”* yoki *“sham”* ma'nosini anglatishi mumkin, ammo gapning mazmuni orqali uning

qaysi ma'noda ishlatilayotgani tushuniladi. Italyan tilida ko'pincha grammatik va leksik kontekst omonimlarni aniqlashda muhim rol o'ynaydi.

O'zbek tilida esa omonimlar ko'proq uchraydi va ular turli so'z turkumlariga mansub bo'lishi mumkin. Masalan, "ko'z" so'zi nafaqat tana a'zosi ma'nosida, balki "ko'zdan kechirish" (ya'ni nazorat qilish) ma'nosida ham ishlatiladi. Bundan tashqari, "yol" so'zi "yo'l" (yo'l-yo'lakay) va "yal" (iqtibos yoki so'zning boshqa ma'nolari) sifatida ham ishlatilishi mumkin. Bu kabi holatlar o'zbek tilida kontekstga yanada ko'proq bog'liq bo'lishini talab qiladi.

Shuningdek, italyan tilida omonimlarning kam uchrashi tilning leksik qoidalarining qat'iyiligi va so'z hosil qilish tizimining murakkabligi bilan bog'liq bo'lishi mumkin. O'zbek tilida esa omonimlarning ko'p qirrali shakllanishi, ayniqsa, so'zlarning ko'p ma'noli bo'lishi, ko'p jihatdan tilning turkiy ildizlari va uning tarixiy rivojlanishi bilan izohlanadi. Italyan tilida omonimlarni aniqlashda kontekstning roli katta bo'lsa, o'zbek tilida ularning ko'pligi va ko'p ma'noliligi tilni o'rganayotganlar uchun qo'shimcha qiyinchiliklar tug'diradi.

Sinonimlar — ma'nosi jihatidan o'xshash yoki bir-biriga yaqin bo'lgan, ammo shakl va stilistik jihatdan farq qiluvchi leksik birliklardir. Ular til boyligini oshirishda, nutqni yanada aniqlik va rang-baranglik bilan ifodalashda muhim rol o'ynaydi. Italyan va o'zbek tillarida sinonimlar nutq uslubini boyitishda katta ahamiyatga ega. Har ikki tilda sinonimlarning uslubiy, emotsional va kontekstual farqlari mavjud bo'lib, ular nutqda turli maqsadlar uchun ishlatiladi. Masalan, italyan tilida "felice" va "contento" so'zlari har ikkisi "baxtli" ma'nosini bildiradi, ammo birining emotsional ohangi boshqacha, kontekstga qarab tanlanadi. O'zbek tilida esa "xursand" va "baxtiyor" so'zlari o'xshash ma'noga ega bo'lib, ular nutqda turli stilistik vazifalarni bajaradi.

Sinonimlarning asosiy vazifasi — ma'noni yanada nozik ifodalash va nutqni boyitishdir. Ularning farqlari ko'pincha uslubiy didga, ijtimoiy kontekstga va emotsional ohangga bog'liq bo'ladi. Shu sababli, sinonimlar til o'rgatuvchilar, adabiyotshunoslar va tarjimonlar uchun katta ahamiyatga ega. Qiyosiy tahlil natijasida italyan va o'zbek tillaridagi sinonimlarning o'xshashligi ularning til

boyligini oshirishga qaratilgan funksiyalarida namoyon bo'ladi, farqlari esa stilistik va madaniy tafovutlarda ko'rinadi. Masalan, italyan tilida sinonimlar ko'proq uslubiy jihatdan nozik farqlarga ega bo'lsa, o'zbek tilida ularning kontekstga bog'liqligi va emotsional nuanslari ko'proq ahamiyatga ega. Shunday qilib, sinonimlar tili boyitish va nutq madaniyatini oshirishda ikkala tilda ham muhim vosita bo'lib xizmat qiladi, ammo ularning qo'llanilishi va semantik farqlari til madaniyatining o'ziga xos xususiyatlarini aks ettiradi.

Mazkur maqolada italyan va o'zbek tillarida antonim, omonim va sinonimlarning leksik-semantik xususiyatlari qiyosiy tahlil qilindi. Tadqiqot natijalariga ko'ra, har ikki tilda ushbu leksik birliklarning umumiy jihatlari mavjud bo'lsa-da, ularning shakllanishi va qo'llanilishida sezilarli farqlar uchraydi.

Antonimlar italyan tilida ko'pincha prefikslar yordamida hosil qilinsa, o'zbek tilida ular mustaqil leksik birliklar sifatida mavjud. Omonimlar esa o'zbek tilida ko'proq uchraydi va kontekstga kuchli bog'liq bo'lsa, italyan tilida ularning soni nisbatan kamroq va aniqlik ko'proq grammatik kontekst orqali ta'minlanadi. Sinonimlar ikki tilda ham nutq boyligini oshirishda muhim vosita bo'lib, ularning uslubiy va emotsional farqlari til madaniyatining o'ziga xos jihatlari aks ettiradi.

Qiyosiy-typologik yondashuv asosida olib borilgan tahlil italyan va o'zbek tillarining leksik tizimidagi o'xshashlik va tafovutlarni aniqlashga yordam berdi. Bu esa til o'rgatishda, tarjima faoliyatida va lingvistik tadqiqotlarda amaliy qo'llanilish imkoniyatlarini kengaytiradi.

Natijada, antonim, omonim va sinonimlarni chuqur tushunish va ularning o'zaro munosabatlarini bilish italyan va o'zbek tillarini o'rganayotganlar uchun samarali til o'rgatish metodikalarini ishlab chiqishda hamda til boyligini oshirishda muhim ahamiyatga ega.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Karimova D. *“O'zbek Tilining Leksik Semantikasi”*- Toshkent, Fan, 2015, 45-67-betlar.
2. Tursunov Alisher. *“O'zbek Tilining Zamonaviy Muammolari.”*- Toshkent, Sharq, 2018, 88-102-betlar.

3. Usmonov Zoir. *“Tilshunoslikda Leksik Tahlil Usullari.”*- Toshkent, Akademiya, 2013, 120-135-betlar.
4. Rasulova Nafisa. *“O‘zbek Tilida Sinonimlar va Ularning Qo‘llanilishi.”*- Toshkent, Universitet Nashriyoti, 2016, 54-70-betlar.
5. Abdullaeva Gulbahor. *“O‘zbek Tili Grammatikasi va Leksikasi.”*- Toshkent, Fan, 2012, 210-230-betlar.
6. Islomov Bahodir. *“O‘zbek Tilida Antonimlar Tizimi.”*- Toshkent, Til va Adabiyot, 2014, 33-50-betlar.
7. Mirzaeva Dilorom. *“ Tilshunoslikda O‘xshash va Farqli Leksik Birliklar.”*- Toshkent, Ilm-fan, 2017, 75-92-betlar.